

เรื่องสั้นเชิงสารคดี

พงษ์ชัย ไทยวรรณศรี

ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1

เพลงสามัคคีชุมนุม งานชิ้นเอกของ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี

สมัยที่ผมเป็นนักเรียน คุณธรรมสำคัญที่คุณครูอบรมพร่ำสอน และเน้นย้ำอยู่ตลอดเวลาก็คือเรื่อง “ความสามัคคี” ในหนังสือแบบเรียนจะมีเรื่องของความสามัคคีมาให้ให้นักเรียนได้เรียนอย่างในแบบเรียนวิชาภาษาไทย เล่ม 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ตามหลักสูตรการศึกษา พ.ศ. 2503 ได้นำเอาเรื่องสามัคคีจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เมื่อครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่พระสุคุณคณาภรณ์ ในหนังสือธรรมจักขุ เล่ม 4 ตอนที่ 12 เดือนกันยายน ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) ซึ่งเค้าโครงมาจากเรื่องมหาปรินิพพานสูตร และอรรถดาดาสุมังคลาสินี เกี่ยวกับการแตกสามัคคีของเหล่ากษัตริย์ลิจจวิ แคว้นวัชชี ที่ถูกวัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์ของพระเจ้าอชาตศัตรู แคว้นมคธเข้าไปยุ่มย่ามให้แตกสามัคคีจนต้องเสียเมือง มาให้นักเรียนได้เรียน

ผมยังจำภาพประกอบลายเส้นขาวดำ ภาพวัสสการพราหมณ์กำลังยุ่มย่ามพระกุมารโอรสกษัตริย์ลิจจวิให้ระแวงกันในอุทยาน นอกจากแบบเรียนวิชาภาษาไทยที่นำเอาเรื่องความสามัคคีโดยยกตัวอย่างวัสสการพราหมณ์และกษัตริย์ลิจจวิแล้ว แบบเรียนภาษาไทย เล่ม 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก็ยังเอาเรื่องของเพลงที่เกี่ยวกับความสามัคคี คือเพลง “สามัคคีชุมนุม” มาให้นักเรียนได้เรียนด้วย ผมเชื่อว่าท่านผู้อ่านที่มีอายุเกินห้าสิบปีย่อมรู้จักเพลงสามัคคีชุมนุมนี้

ในช่วงนั้นนักเรียนนอกจากจะได้เรียนจากแบบเรียนภาษาไทย แล้วในวิชาขับร้องและดนตรีครูก็มักจะนำมาสอนให้นักเรียนได้ขับร้องเวลาว่างมีกิจกรรม เช่นการเข้าค่ายชุมนุมต่างๆ ในตอนท้ายก่อนจะจากกันไปก็มักจะจับมือกันเป็นวงและขับร้องเพลงนี้ เพลงสามัคคีชุมนุม นำทำนองมาจากเพลง ออลด์แลงไซน์ ผู้ประพันธ์คำร้องคือ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ที่มาของเพลงหนังสือแบบเรียนภาษาไทย เล่ม 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 บอกไว้ว่า “เพลงสามัคคีชุมนุมเป็นเพลงสำหรับร้องหมู่ในการชุมนุมสามัคคีหรือในโอกาสต้อนรับวันขึ้นปีใหม่ ส่วนมากประชาชนนิยมร้องกันในตอนเที่ยงคืน (24 นาฬิกาตรง) ของวันที่ 31 ธันวาคม เมื่อนาฬิกาตีบอกเวลา 24 นาฬิกาตรง แสดงว่าวินาทีต่อจากนั้นเป็นวันใหม่ของปีใหม่แล้ว คือ วันที่ 1 ประชาชนผู้ที่กำลังมีงานรื่นเริงในบ้านหรือในสถานที่ต่างๆ ก็จะร้องเพลงนี้พร้อมกัน บางครั้งผู้ที่มาชุมนุมทั้งหมดจะจับมือกันเป็นวงกลมแล้วร้องเพลงอย่างรื่นเริง

เพลงนี้เดิมมุ่งหมายแต่งให้ครูร้อง เรียกว่า เพลงร้องของสามัคคีจารย์สมาคม เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) ใช้ทำนองของเพลง ออลด์แลงไซน์ (Auld Lang Syne)

ออลด์แลงไซน์ เป็นเพลงที่นำทำนองมาจากเพลงโบราณของสกอตแลนด์ และโรเบิร์ต เบินส์ (Robert Burns) ชาวสก็อต ได้ประพันธ์เนื้อร้องเป็นภาษาสก็อต

เพลงนี้เป็นเพลง 4 จังหวะ เช่นเดียวกับเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมีของไทย ในการร้องเพลงนี้ ถ้าร้องเสียงสูงพอประมาณด้วยเสียงเบาและจังหวะปานกลาง จะน่าฟังมากขึ้น ไม่ควรร้องเสียงต่ำเกินไป...”

เพลงออลด์แลงไซน์ เป็นเพลงที่แพร่หลาย รู้จักกันไปทั่วโลก มีเนื้อร้องเป็นภาษาอังกฤษดังนี้

AULD LANG SYNE

Should auld acquaintance be forgot
And never brought to mind?
Should auld acquaintance be forgot,
And auld lang syne!
For auld lang syne, my dear,
For auld lang syne,
We'll take a cup o' kindness yet
For auld lang syne
We twa hae run about the braes,
And pu't the gowans fine
But we've wander'd mony a weary foot,
Sin auld lang syne
For auld etc.
We twa hae paidlet i' the burn,
Frae mornin sun till dine;
But seas between us braid hae roar'd,
Sin auld lang syne
For auld etc.
And there's a hand, my trusty feire!
And gie's a hand o' thine!
And we'll tak' a right gude - willie waught,
For auld lang syne
For auld etc.
And surely ye'll be your pint - stopwp,
And surely I'll be mine;
And we'll tak a cup o' kindness yet,
For auld lang syne,
For auld etc.

สำหรับระยะเวลาที่แต่งเพลงสามัคคีชุมนุมซึ่งท่านผู้แต่งตั้งใจจะให้ เป็น "เพลงร้องของสามัคคีชุมนุมสมาคมนักเรียนไทยในอเมริกา" นั้น จากข้อมูลในหนังสือประวัติกระทรวงศึกษาธิการพบว่า สามัคคีชุมนุมสมาคมนักเรียนไทยในอเมริกา ซึ่งภายหลังได้พัฒนามาเป็นคุรุสภา คือ สถานีที่อบรมและประชุมครูที่กรมศึกษาธิการ ได้ตั้งขึ้นในรูปของสมาคมนักเรียนไทยในอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. 2447 วัตถุประสงค์ของสมาคมนักเรียนไทยในอเมริกา

นอกจากจะเป็นที่ชุมนุมสำหรับปรึกษาหารือเผยแพร่ความรู้ต่างๆ แล้วยังวัตถุประสงค์ "เป็นที่ประชุมกระทำ ความบันเทิงทั้งใจและกายในที่ชอบและเป็นคุณประโยชน์ มีการกริษา และการดนตรีขับร้องเป็นต้น..." ซึ่งขณะก่อตั้ง สามัคคีชุมนุมสมาคมนักเรียนไทยในอเมริกา เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ท่านดำรงตำแหน่งสภานายก

จึงสันนิษฐานว่าเพลงสามัคคีชุมนุมน่าจะแต่งในช่วง ระยะเวลานี้

เพลงสามัคคีชุมนุม

พวกเราเหล่ามาชุมนุม
ต่างคู่มือรักสมัครสมาน
ล้วนมิตรจิตซึ้นบาน
สราญเรียงอยู่ทุกผู้ทุกนาม
(สร้อย) อันความกลมเกลียว
กันเป็นใจเดียวประเสริฐศรี
ทุกสิ่งประสงค์จึ่งใจ
จักเสร็จสมได้ด้วยสามัคคี
กิจใด ๓ ประสงค์มี
ร่วมใจภักดีแต่พระจอมสยาม
พร้อมพร้อมมือเดียวยาม
ยากเย็นเห็นง่าย ป่หน่าย บ่วาง (สร้อย)
ที่หนักก็จักเบาคลาย
ที่อันตราย ก็จักขัดขวาง
ฉลองพระเดชบ่จาง
กตเวทิตคุณพระกรุณา (สร้อย)
สามัคคีนี้แหละล้ำเลิศ
จักชูชาติเขิดพระศาสนา
สยามรัฐจักวัฒนา
ปรากฏเกียรติฟุ้งเฟื่องกระเดื่องแดนดิน (สร้อย)

.....
สำหรับความประทับใจที่มีต่อเพลงสามัคคีชุมนุมนั้น มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านเพลงและดนตรีหลายท่านชื่นชมหลายท่าน เช่น

"...เพลงนี้ผู้แต่งในภาคภาษาไทยจะแต่งในปีใด ไม่ปรากฏหลักฐาน แต่ก็ได้แต่งไว้อย่างไพเราะถึงขนาดจริง ๆ กล่าวคือไพเราะทั้งความซาบซึ้ง ทั้งถ้อยคำให้ความรู้สึก รัก สามัคคีอันดีต่อหมู่คณะอย่างจับใจ และที่ได้รับความนิยม เป็นพิเศษคือ การแต่งเข้าทำนองเพลงเดิมได้อย่างสนิทสามารถ ร้องด้วยภาษาไทยไปพร้อม ๆ กับภาษาเดิมอย่างไม่ขัดเขิน นับว่าผู้แต่งได้ใช้หลักสากลที่ใช้กันทั่วโลกนานาชาติถือกันว่า ในระหว่างมีการชุมนุมระหว่างชาติ เมื่อร้องเพลงนี้ด้วยกัน แต่ละชาติจะร้องด้วยคำในภาษาของตน แต่ร่วมทำนอง อันเดียวกัน และร้องไปพร้อมกันเลยทีเดียว..." (ครูเงิน จากหนังสือ เพลงไทยตามนัยประวัติ)

เนื้อร้องเพลงสามัคคีชุมนุม มีลักษณะคล้ายๆ กลอน 4 บท
บทแรกกล่าวถึงความสนุกสนานรื่นเริงของคนที่เป็นมิตรและมีโอกาสได้มาชุมนุมกัน
บทที่สองเป็นสร้อยเพลง ที่ต่อร้องต่อจากเนื้อเพลงทุกบทเป็นการย้ำถึงความสามัคคีกลมเกลียว ซึ่งจะนำมาซึ่งความสำเร็จ
ในการทำกิจกรรมต่างๆ บทนี้ถือว่าเป็น “วรรคทอง” ที่คนจดจำกันได้มาก

บทที่สามและสี่นอกจากกล่าวถึงความสามัคคีซึ่งจะทำให้เมื่อจะประกอบการณ์สิ่งใดทุกอย่างจะเป็นเรื่องที่ย่ายดายไปหมดแล้ว
ยังได้ให้ข้อคิดว่า ความสามัคคี คือการแสดงความจริงรักภักดีเป็นการรักษาพระบรมเดชาานุภาพ และแสดงกตเวทิตูณแด่พระมหากษัตริย์

“ร่วมใจภักดีแต่พระจอมสยาม”

“ฉลองพระเดชบ่จาง กตเวทิตูณพระกรุณา”

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ท่านสรุปความสำคัญของความสามัคคีไว้ในบทที่สี่ได้สั้นๆ แต่มีความหมายลึกซึ้งมาก

“ที่หนักก็จักเบาคลาย ที่อันตรายก็ขจัดขัดขวาง”

ที่ได้มีความสามัคคี การงานหนักก็จะเบาลง อันตรายที่จะเกิดย่อมถูกปัดเป่าออกไป

บทที่ห้า สรุปจบได้อย่างสวยงามว่า

“สามัคคีนี้แหละล้ำเลิศ จักชูชาติเขตพระศาสนา

สยามรัฐจักวัฒนา ปราบภูเถียรตีฟุ้งเฟื่องกระเดื่องแดนดิน”

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ถึงแก่อสัญกรรม ไปเมื่อ พ.ศ. 2459 แต่ผลงานของท่าน อย่างแบบเรียนจรรยา
สมบัติผู้ดี พลเมืองดี และเพลงสามัคคีชุมนุม ยังคงอยู่คู่กับแผ่นดินไทย

ในโอกาส องค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องให้ท่านเป็นบุคคล
สำคัญของโลก เนื่องในวาระ 150 ปี ชาตกาล ในปี พ.ศ. 2560 นี้ จึงขอนำบทความนี้มาฝากครู เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
และผู้เขียนมีความหวังว่า บรรดาครูบาอาจารย์จะได้ระลึกถึง บรรพชนของครู ผู้ก่อตั้งสภาของครู และควรนำเพลงสามัคคีชุมนุม
มาเผยแพร่ให้นักเรียน นักศึกษา ได้ร้องเพื่อเตือนใจให้เกิดความสามัคคี ซึ่งประเทศของเราต้องการที่สุดในขณะนี้

